

TÜRK KÜTÜPHANECİLER DERNEĞİ BÜLTENİ

XXXI. Cilt

1982

1'inci Sayı

Ebediyete Göçüşünün 10. Yıldönümünde

ADNAN ÖTÜKEN'İ ANARKEN

Dr. Neomeddin SEFERCİOĞLU

Yaşıtlarımın çoğu gibi, ben ilkin Ötüken'in sesi ile tanıştım. 1940'lı yıllarda, o zaman Türkiye'nin tek radyosu olan ve günün ancak belli saatlerinde yayın yapabilen Ankara Radyosu'nun yeni kitapları tanıtan bir programı da vardı.¹ Yumuşak ve etkileyici sesli bir sunucunun yeni yayınları başlıca niteliklerini anlatarak tanıttığı bu program, anons spikerinin «Kitap Saati'nde Adnan Ötüken'i dinlediniz» sözleri ile sona ererdi. Kitaplara ilgisizlikleri dolayısıyla çevremdeki pek çok insanın radyosunu kapattığı bu programı, akümülatörlü radyomuzdan, zevkle ve merakla dinlerdim. Sunucunun insanı saran, tatlı bir anlatışı vardı. Bulunduğum Anadolu kasabasında yayın dünyasıyla ilişkimi bu program kuruyordu. Tanıtılan eserlerin pek çoğunu ne görebilmeme, ne de okuyabilmeme imkân vardı. Fakat, hiç değilse, hangi eserlerin yayınlandığını vakit geçmeden öğrenebiliyordum. Üstelik, Ötüken'den dinlediklerimle, onları okumuş gibi de oluyordum.

Ötüken'le aramda, farkında olmadan, bir dostluk doğmuştu. Etkileyici konuşmalarının ve tanıttığı kitapların yarattığı, tek tarafı bir dostluk!

¹ Şimdi günün yirmi dört saatinde yayın yapan değişik postaları ile 20 kadar radyo istasyonumuz bulunmasına rağmen öyle bir programın bulunmayışı ne acı! Hem de o program, sanırım, haftalıktı.

² Bilmiyorum Ankara Radyosu'nun arşivinde bu piyesin metni ve/veya oynanışına ilişkin ses kayıtları var mı? Bulunabilse Kütüphanecilik tarihimiz için değerli bir belge olurdu. Piyesin, Millî Kütüphane'nin Ankara'da hizmete girişi dolayısıyla, 1948'de oynanmış olduğunu sanıyorum.

Bir de, yine Ankara Radyosu'nda bir piyes dinlediğimi hatırlıyorum. Gelecekteki Millî Kütüphane'nin çalışmalarını dramatize eden bir eser! Büyük, modern bir yapıda hizmet sunan; kitapların okuyucu önüne konveyörlerle getirildiği, hizmetlerin büyük hızla gerçekleştirildiği, görevlilerin hizmet yarışında olduğu bir «kütüphane»nin hikâyesi! Üzerimde ne denli etki bıraktığı, aradan geçen bunca zamana rağmen, ayrıntılarını hatırlayabilmemden belli. Sanırım bu radyo oyunun da O «ülkü erî»nin imzası vardı.

Hâfızamın geçmişle ilgili derinliklerinde, Adnan Ötügen adı bunlarla çıkıyor karşıma. Bugün, yirmi yılı aşan bir meslek hayatını geride bırakmış biri olarak, bir ortaokul öğrencisi iken dinlediğim o kitap saatlerinin ve daha sonraki yıllarda dinlenmek fırsatını bulduğum piyesin mesleğimi seçmemde bir etkisi bulunup bulunmadığını düşünüyorum. Ve .. beni çok sevdiğim mesleğime iten güçler arasında, bilinçaltıma yerleşmiş olan bu basit olayların ve dolayısıyla Adnan Ötügen'in önemli rolleri bulunduğunu seziyorum.

*
**

Adnan Ötügen'i şahsen tanımam, DTCF Kütüphanecilik Bölümü'nün birinci sınıfında iken, yâni 1956 yılında gerçekleşti. Sınıfça Millî Kütüphane'yi ziyarete götürülmüştük. Kütüphanenin çeşitli bölümlerini gezip bilgi aldıktan sonra götürüldüğümüz bir salonda bizi, iri yapılı, güler yüzlü bir «İstanbul efendisi» karşıladı. Sesi beni hâfızamın derinliklerine götürmüş, bir zamanlar ilgi ile izlediğim kitap saatlerini hatırlatmıştı. Demek bu iri yapılı, güler yüzlü, cana yakın adam, o bana göre biraz ince, yumuşak sesin sahibi idi. Hem sevinmiş, hem de şaşırmıştım. Sevinmişim; çünkü konuşmalarını zevkle dinleyerek kendisiyle kendimce dostluk kurduğum, dolayısıyla çok merak ettiğim ve yakından tanımak istediğim insan karşımda idi. Şaşırmışım; çünkü karşımdaki Adnan Ötügen, sesine dayanarak hayâlimde yaratmış bulunduğumdan farklı idi. Şaşkınlığımı çabuk yendim ve hayâlimdeki Ötügen'in yerine gerçeğini geçirdim.

O ziyaretimizde bizimle ayrı ayrı ilgilendiğini, bizleri etkileyen sürükleyici bir sohbet yaptığını, çok sevdiği kütüphaneciliği ve Millî Kütüphane'yi bize içten bir coşku ile anlattığını hatırlıyorum. Kütüphanecilik Bölümü'nde ders vermesine rağmen, sınıfımıza dersi bulunmadığı ve aynı öğretim yılında kültür ataşesi olarak Almanya'ya gittiği için, O'nu dört yıl kadar hiç görmedim. Manevi dostluğumuz, tek yanlı olarak, böylece sürdü.

1960 yılında yurda dönüp Millî Kütüphane'nin başına yeniden geçtiği zaman, ben de aynı kuruluştaki çalışan yeni —ve acemi— bir meslek mensubu idim. Aynı çatı altında, âmir-memur statüsü içinde iki yıl çalıştık. Bu süre, O seçkin ve büyük insanı daha yakından tanımama, kendisini daha derinden sayıp sevmeme yetmişti. Sanırım, ben de kendimi O'na sevdirebilmişim.

Millî Kütüphane'de, yöneticiliği altındaki görevim Ötügen'i yöneticilik yeteneği, takip fikri, azimlilik ve kararlılık, sorumluluk duygusu açılarından inceleyip tanımama da yardım etti. Böylece, Millî Kütüphane gibi ulu ve millî bir girişimi, tek başına üstlenip başarıya ulaştırmış olabilmesindeki sırrı biraz olsun çözebildim.

Daha sonraki yıllarda, Türk Kütüphaneciler Derneği'nin Genel Yönetim Kurullarında, mesleğimizin varoluş mücadelesini eşit şartlarda, omuz omuza yürütmeğe çalıştık. O ve rahmetli bir başka büyüğümüz, Aziz Berker, tecrübeleri ve bilgileri ile bize kılavuzluk ederlerdi. Engin hoşgörülerini ile gelişen dostluğumuz, ebediyete göçüşlerine kadar, aksamadan devam etti.

*
**

Adnan Ötügen Türk milletine, Türk kültürüne ve Türk kütüphaneciliğine pek çok çeşitli hizmetlerde bulunmuştur. Ben bunların en önemlilerinden saydığım ikisine kısaca temas etmek isterim.

İlkin, Ötügen'in kütüphaneciliği Türkiye'de meslek durumuna getirmeyi amaçlayan atılımları gerçekleştiren ve/veya gerçekleştirmeyi sağlayan kişi olduğunu belirtmeliyiz. O, yüzyılları bulan bir geçmişi olmasına rağmen, bir iştigal, bir uğraş olmaktan kurtulamayan kütüphaneciliğe «meslek» niteliğini kazandırmaya ilişkin çabalara çok değerli katkılarda bulunmuştur.

Bilindiği gibi, «meslek» sözü yurdumuzda, çoğu kez, gerçek anlamının dışındaki alanlar için de kullanılan bir terimdir. İştigal veya uğraşı, günümüzde bu terimle ifade edilir olmuştur. Oysa mesleğin oluşumu için gerekli bazı şartlar vardır. Bunlar gerçekleşmeden, «iştigal, veya «uğraşı'nın «meslek» sayılmasına imkân yoktur.

Sözünü ettiğimiz şartların başında, mesleğe alınacakların belli düzeyde bir meslek eğitim ve öğretiminden geçmiş olmaları şartı gelir. Adnan Ötügen, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde başlattığı ve 1942-1954 yılları arasında aralıksız sürdürdüğü kurslar ile kütüphanecilik için eğitim ve öğretimin gerekli ve şart olduğunu kanıtlamakla kalmamış; bunun «üniversite» düzeyinde olması gerektiğini de ortaya koymuştur. 1954-55 öğretim yılında açılan Ankara Üniversitesi Kütüphanecilik Bölümü, Ötügen'in bu yoldaki inancılı ve ısrarlı çabalarının bir ürünü idi. Öğretime 1964-65'de başlayan İstanbul Üniversitesi Kütüphanecilik Bölümünün kurulmasına ilişkin şeref payının büyük bölümü de, yine, Adnan Ötügen'e aittir.

Böylece kütüphanecilik mesleğinin yurdumuzdaki oluşumunu sağlayan en önemli şart gerçekleşmiş; bunu, tabii olarak, ötekilerin gerçekleşmesi izlemiştir. Mesleğe bağlı bilinçli bir topluluğun ortaya çıkması; bunların bir meslek kuruluşu (Türk Kütüphaneciler Derneği) çevresinde bir araya gelmeleri; bu kuruluş aracılığıyla bir yayın organına (Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni'ne) sahip olarak bilgi ve görüşlerini, araştırmalarını yayımlama fırsatını elde etmek gibi meslek unsurlarının oluşumunda da Ötügen'in «önderlik» yeteneğinin derin izlerini görürüz. Bütün bunları göz önünde tutarak, rahmetli Ötügen'e kütüphanecilik mesleği'nin Türkiye'deki «öncü»sü veya «pîri» demek hiç de abartma olmayacaktır. Acaba O'nun, son zamanlarında sık sık tekrarladığı «Ben kütüphanecilerin ağababasıyım» şakalarında, bu gerçeği gizlenmiş bulmak mümkün değil midir?

Fakat Ötügen'in Türk milletine ve kültürümüze, kütüphaneciliğimize yaptığı en değerli ve büyük hizmet, hiç kuşkusuz, Millî Kütüphane'nin kurulması idi. Anadolu'ya Türklük mühürünü basışımızdan bu yana bin yıla yakın geçmiş olmasına

rağmen, bu sahipliğin fikir cephesini oluşturan yazılı ve basılı kaynakları bir araya getirip yararlanmaya sunan bir «millî kütüphane»ye 1948'e kadar sahip olamayışımız, gerçekten, çok acıdır. Osmanlı Devletinin dağılma döneminde imparatorluktan ayrılan dükkü illerimizin bağımsızlık dönemlerinin ilk işi olarak birer millî kütüphane kurmaları bile, bizi bu konuyu ihmalden alıkoyamamış. Cumhuriyetle gelen «millî devlet» dönemimizde de, çeyrek yüzyıl, bu kuruluş gerçekleşmedi. Cumhuriyet döneminin bu konuya tek yaklaşımı, 1934 yılında büyük Atatürk'ün yalgöstericiliği ile çıkarılan «Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanunu»nda görülür. Bu kanunun, derlenecek 'basma yazı ve resimler'in dağıtılacağı kütüphaneleri belirleyen maddesinde 'Millî Kütüphane'ye de yer verilmekte ve bu kütüphane kuruluncaya kadar Ona verilecek eserlerin saklanacağı belirtilmekte idi. Buna karşılık, Millî Kütüphane'nin kurulmasına ilişkin hiç bir resmî girişim ve çaba yoktu.

Avrupa'da kütüphanecilik öğrenimi görmüş ilk üç kişiden biri ve sonuncusu olan Adnan Ötügen, Avrupa ülkelerinde millî kütüphanelere verilen değer ve önemi görmüş, bu kuruluşların ülkelerindeki millî kültür araştırmalarına olan büyük katkılarını yakından gözlemişti. Türkiye'nin o zamana kadar böyle bir kuruluşa sahip olamayışı genç kütüphaneciyi çok üzmüş, utandırmış ve yurda dönüşünde milletini bu eksiklikten kurtarmaya ahdetmişti. Türkiye'ye döndükten sonra uygun ortamı bulduğu andan itibaren bu «ahd»ini yerine getirmeğe koyuldu. Millî Eğitim Bakanlığı Yayınlar Müdürlüğüne atandıktan sonra işe, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinde, kurulacak kütüphanenin görevli kadrosunu oluşturacak elemanları yetiştirebilmek amacıyla, kütüphanecilik kurslarını başlatarak girişti. Daha sonra müdürü olduğu dairenin bir odasını «Millî Kütüphane Hazırlık Bürosu» haline getirdi. Böylece «ulu bir çınar»ın fidanı dikilmiş oldu. Artık fidanı tutturmak ve büyütmeğe mücadelesi başlamıştı Ötügen için. 1946'dan başlayarak memurluk hayatının sonuna, hattâ ebediyete göçüsüne kadar süren kutlu bir mücadele; «olmaz» sanılanı «olur» kılmanın çetin ve çileli kavgası!

Millî Kütüphane'nin kuruluşu için 1946'da iki kitapla başlatılan ve resmî hiçbir yanı olmayan girişim iki yıllık insanüstü bir çaba sonunda ilk meyvesini vermiş, Millî Kütüphane 1948 yılının ortalarında kapılarını hizmete ve okuyucuya açmıştı. Bunu 1950'de çıkarılan kuruluş kanunu ve öteki atılımlar izledi. Millî Kütüphane, kısa zamanda, öteki türlerdeki kütüphaneler için bir örnek, kütüphaneciler için de bir «mektep» durumuna geldi. Ötügen'in ülküsü gerçekleşmiş, «fidan büyüyüp çınar olmuştu.»

Adnan Ötügen'in kütüphanecilik eğitim ve öğrenimi görüp yurda dönüşünden sonraki hayatı yurt, millet ve meslek sevgisinin anıtlamış bir örneğidir; Türk milletini yüzyıllardır bir millî kütüphaneye sahip olamamanın utancından kurtarma mücadelesinin şanlı bir destanıdır.

Rahmetli Ötügen'in Millî Kütüphane için dileyip te gerçekleştiremediği tek şey, sanırım, bu kuruluşun adına ve hizmet niteliklerine yaraşır bir yapıya kavuşturulması idi. Millî Kütüphane Müdürü iken ve Cumhuriyetimizin ilk Kültür Müsteşarı olarak, hep bunu sağlamağa çalıştı. Ankara'nın «Millî Kütüphane olmaya lâyık» yerlerini adım adım dolastığını, gözüne kestirdiği arsaları Millî Kütüphane'nin

gelecekteki büyük, «abidevî» yapısına tahsis ettirmek için büyük çabalar harcadığını yakınları çok iyi bilir. Yazık ki, memurluk hayatı bunu gerçekleştirmeye yetmedi. Millî Kütüphane arsasının sağlanması, O'nun emekli oluşundan sonraki döneme rastladı. Yeni yapının temelini atılışını ise göremedi. Millî Kütüphane yapısının bugünkü duruma gelişini görebilecek kadar yaşayabilseydi, hiç kuşkusuz, çektiği bütün cilelere ve sıkıntılara rağmen, dünyanın en mes'ut insanı olurdu. Yine de O, adını Türk kültür tarihine yaşadığı sırada yazdırabilmiş, milletine şerefli bir meslek ve Millî Kütüphane gibi bir «istiklâl hücceti» kazandırmış; kısacası milletine olan görevlerini eksiksiz yerine getirmiş, bu yüzden de ebediyet âlemine «gözü açık» kalmadan göçebilmiş bahtiyarlardan biridir.

*
**

İnsanların, özellikle yönetici olarak, kendilerini çevrelere sevdirmeleri, bu sevgiye dayalı bir saygı ortamı oluşturmaları çok zordur. Ötügen bu zorluğu da aşmış, çevresinde ve meslektaşları arasında sevilmeyi, sayılmayı başarmıştı. Vefatı haberinin meslektaş çevrelerinde yarattığı derin üzüntüyü belirtmek imkansız. Vefat ettiği haberini alır almaz, otobüs kiralayarak İstanbul'a koşan ve son yolculuğunda «tazim hizmeti»ni yerine getiren Millî Kütüphane mensuplarının müstahdeminden şefine kadar, gösterdiği bu vefalı davranış, hatırıma geldikçe gözlerimi yaşartır. Bu, O büyük insanın Millî Kütüphane'deki çocuklarıncı nasıl sevilip sayıldığına da çarpıcı bir kanıtı idi.

Millî Kütüphane'mizin O'nu şahsen tanıyamamış genç mensupları da, kuruluşları'nın O'nunla dolu atmosferi içinde, Adnan Ötügen'i sevmekte, çalışmalarını O'nun çizdiği yolda sürdürmektedirler. Şimdi bu meslektaşlarımızda yeni ve çok önemli bir görev düşüyor: Yakında kavuşacakları yeni ve modern yapılarında, çağdaş bir 'millî kütüphane anlayışı'nın gerektirdiği hizmetleri ve bunların ihtiyaç duyuracağı teknikleri en iyi bir şekilde geliştirip kütüphanelerini Adnan Ötügen'in özlediği, çağın en iyi çalışan kütüphanesi durumuna getirmelidirler. Adnan Ötügen'in aziz rûhunu hiç bir şey, o cansız sanılan yapının «çarpan bir yürek» haline gelmesi kadar şâd edemez.

*
**

Sözlerimi bitirirken bir üzüntümü ve buna dayalı bir önerimi dile getirmek isterim : Türk milletine bir «istiklâl hücceti» niteliğinki Millî Kütüphane'yi armağan eden ve şerefli bir meslek kazandıran Adnan Ötügen'in adını, ebediyete göçüşünden bu yana on yıl geçmiş olmasına rağmen, bir kütüphaneye olsun veremedik. Bizi Millî bir utançtan kurtarmış bulunan büyük insanın adını ebedileştirememiş olmanın utancından artık kendimizi kurtarmalıyız. Önümüzde bunu sağlayacak güzel bir fırsat var : Millî Kütüphane'miz, önemli bir engel çıkmazsa, bu yıl içinde yeni yapısına taşınacak. Her santimetre karesinde O'nun emeği ve göz nuru saklı bulunan şimdiki Millî Kütüphane binası da Ankara İl Halk Kütüphanesi'nin merkezi olarak kütüphane hizmetini sürdürecektir. Acaba, halk kütüphanesi haline dönüştürülürken, her köşesinden O'nun hâtırası fışkıran bu yapıya «Adnan Ötügen Kütüphanesi» adı verilemez mi. Böyle bir karar hem bizi baskısı altında ezilmekte olduğumuz utançtan kurtaracak, hem de O'nun bu yapıda ebediyete kadar yaşayacağına inandığımız aziz rûhunu şâd edecektir. Ebediyete göçüşünün Onuncu yıldönümünde, Adnan Ötügen'in hâtırasına sunabileceğimiz armağanların en güzeli, Millî Kütüphane'nin bu yıl hizmete girecek olan yeni yapısı ile birlikte, hiç kuşkusuz, bu olacaktır.